

השחרור והחזרה לחיים מבעד לעיני הניצולים

"כל תקופת המלחמה התפללנו לשחרור והנה זה בא לפתע. את חופשייה! אך אחרי שעיכלתי את עניין החופש הבינותי שכל הזמן בעצם קיוויתי לראות את אבי, ואף העזתי לקוות שאולי בכל זאת אראה גם את אימי. ידעתי בלבי שזה כמעט בלתי מציאותי, אך את אבי הייתי בטוחה שעוד אזכה לראות. אבל החלו לקנן בלבי ספקות והתחלתי להבין שאולי זה לא יתגשם. [...] מסתבר שחופש הוא עניין יחסי במידה רבה מאד. הכבידה עלי הדאגה לעתיד. אנו צריכים לבנות את עתידנו, אך כיצד בונים עתיד?" [מעדותה של אווה ב.]

(יהודית קליימן ונינה שפרינגר-אהרוני, כאב השחרור, יד ושם, ירושלים 1995, עמ' 37.)

שחרור

עם סיום מלחמת העולם השנייה, ב-9 במאי 1945, נערכו ברחבי אירופה חגיגות לרגל הניצחון על הנאצים. יום הניצחון היה עבור הניצולים יום של גאולה, אך גם ראשית ההכרה בגודל האסון ותחילתו של מאמץ כמעט על-אנושי לאסוף שברי חיים ולהתחיל מחדש. רבים מניצולי השואה מצאו עצמם עם תום המלחמה בודדים בעולם, ללא משפחה וללא חברים, ולעתים אף נותרו שריד אחרון לקהילתם.

השחרור הביא עמו תגובות מעורבות: לשמחה שחשו הניצולים על סיום המלחמה ועל סופו של שלטון האימים הנאצי התלוותה תחושה קשה של אבדן, ולעתים אף תחושת אשמה על שהם שרדו ואילו בני משפחותיהם נרצחו. ניסיונם של ניצולים לשוב אל המקומות שחיו בהם ערב המלחמה לא תמיד עלה יפה. האווירה העוינת שנתקלו בה הניצולים במזרח אירופה והתקריות האנטישמיות שחוו, ניפצו בקרב רבים מהם את התקווה לחידוש החיים היהודיים במזרח אירופה. תחושות אלה הובילו יהודים רבים להתארגן באופן ספונטני ליציאה מפולין לכיוון גרמניה, אוסטריה ואיטליה, במסגרת תנועת 'הבריחה', אף שחציית הגבולות הייתה בלתי חוקית ומסוכנת. בהגיעם לאזורים אלה חברו הבורחים לעשרות אלפי ניצולים יהודים שהשתחררו במרכז אירופה, ויחד התרכזו במחנות עקורים בגרמניה, אוסטריה ואיטליה. המחנות הוקמו לא פעם באתרים שבהם היו לא מכבר מחנות נאציים, ובהם ברגן-בלזן, בוכנוולד ואחרים.

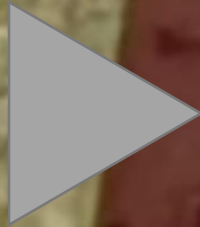
סרטון: מדליקי המשואות תשנ"ח (1998): סיפורה של ויולה טורק

לשרוד את השואה: סיפורה של סופי אנגלסמן

כשהקירות בכו – סיפורה של צילה יופן

ניצול השואה ישראל אבירם מספר על החיפושים אחר אחותו הניה לאחר השואה

אברהם אביאל – תפילת יום כיפור לאחר המלחמה

ניצול השואה שמוליק שילה מספר על החזרה לעיר לוצק והרצון להתאבד לאחר המלחמה

לא נשאר אף ילד אחד בחיים.

שאלות לדיון:

1. כיצד הניצולים מתארים בעדויותיהם את השחרור ואת תחושותיהם ברגעיו הראשונים?
2. אילו מפגשים זימן להם השחרור בימיו הראשונים?
3. איזו משמעות היתה למקום שחרורם של הניצולים על מצבם ביום השחרור?
4. לאן פנו הניצולים לאחר השחרור ומה עמד בבסיס החלטותיהם?
5. עם אילו קשיים התמודדו יהודים שביקשו לחזור למקומות המוצא שלהם במזרח אירופה לאחר השואה?

חזרה לחיים

פעילותם של אנשי שארית הפליטה במסגרת מחנות העקורים הייתה ביטוי רב עצמה למאמצייהם של הניצולים לחזור לחיים לאחר המלחמה. כבר בימים ובשבועות הראשונים לאחר השחרור החלו הניצולים להתאושש ולהתארגן, על אף האבל, מצבם הפיזי הירוד והקשיים המרובים. הם הקימו משפחות חדשות, יסדו הנהגה עצמית ומוסדות חינוך וסעד עבור הילדים ובני הנוער, הוציאו לאור עשרות עיתונים וכתבי עת, אספו עדויות על גורל היהודים בשואה והפכו גורם בעל משמעות במהלכה של התנועה הציונית ובמדיניות הבינלאומית.

מפגשם של הניצולים עם אנשי הבריגדה היהודית לאחר המלחמה והתארגנותם הקהילתית והתנועתית במחנות העקורים, חיזקו בקרב רבים את זיקתם לרעיון הציוני ואת השאיפה לבנות את חייהם בארץ ישראל. כשני שלישי מן הניצולים, שבחרו שלא להישאר באירופה בתום המלחמה, עלו לארץ ישראל. שלישי נוסף של הניצולים היגר לארצות הברית, לאמריקה הלטינית, לדרום אפריקה, לקנדה ולאוסטרליה. לפניכם מבחר קטעי עדויות וידאו של ניצולים המתארים את דרכם של הניצולים מן השחרור ועד לעליה לארץ ישראל. לצד העדויות מופיעות שאלות העוסקות בסוגיות שונות שליוו את הניצולים במהלך השנים. שאלות אותן ניתן להעלות לדיון בכיתה לפני הצפייה בעדויות או לאחריה.

אברהם אביאל – הגירוש למחנות המעצר בקפריסין

כמו איזו פנינה בתוך הלב שלא נשפחת.

יוסף נויאהאוז – עלייה ארצה ולחימה במלחמת השחרור

כחובש טיפל תחת אש כבדה
בפצועים רבים בשדה הקרב
והציל את חייהם של רבים מחבריו

מלכה רוזנטל – זיכרונות מהעלייה לארץ ישראל באוניית המעפילים "אקסודוס"

הייתה תקווה איומה,
אבל הבטיחו לנו שנחזור במהרה.

עובדיה ברוך – החזרה לחיים

מדליקי המשואות תשנ"ו (1996) – סיפורה של ציפורה הספרי

מדליקי המשואות תש"ס (2000) – סיפורו של זאב פורטנוי

שמוליק שילה מדבר על בית הנוער בסלבינו

שאלות לדיון

1. בפני אילו דילמות עמדו הניצולים:
 - יהודים שניצלו בזהות בדויה עמדו לא אחת בפני ההכרעה האם לשמור על זהותם מתקופת המלחמה או לשוב לזהותם היהודית.
 - גורלם של בני המשפחה, חברים ומכרים.
2. מה משמעותם של מחנות העקורים בתהליך השיקום של הניצולים?
3. מה משמעותה של עזיבת העולם שאבד לטובת ניסיון לחיים בעולם החדש? במה הדבר כרוך?
4. מה סייע לניצולים בבניית חייהם לאחר המלחמה ובמרוצת השנים?
5. אחד התופעות הייחודיות שנוצרו במחנות העקורים הייתה נישואים ולידות. כיצד ניתן להסביר תופעות אלו?

עדויות נוספות ומידע על אודות הניצולים תמצאו בסביבה החינוכית:
השחרור והחזרה לחיים מבעד לעיני הניצולים
באתר יד ושם.

